

درس هفتصد و چهلم

ترسیم کیفیت قضاء کلی و قدر جزئی توسط مرحوم سید میرداماد (۱)

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برای یادآوری مطالب گذشته عرض می‌کنیم که در مسئله قضاء کلی و قدر جزئی که مرحوم سید کیفیت آن را ترسیم کردند و بعد مثل افلاطونی را برای آن مسئله مصداق قرار دادند یکی از مصادیق حوادث و قضایا در قضاء کلی و قدر جزئی را مثل افلاطونی گرفتند مانند سایر حوادث و پدیده‌هایی که در این عالم ملک پیدا می‌شود و در این زمینه روایات مختلفی هم هست. در قضاء کلی، بیشتر یک مسئله به نحو ابهام در اذهان ترسیم پیدا کرده [است] ولی در قدر این طور نیست و دیگر مشخص می‌شود و تبدیل به یک تشخص و یک جزئیتی می‌شود که لا یتغیر و لا یتبدل است چون فعلیت پیدا می‌کند و بعد از فعلیت که دیگر استعدادی نیست تا اینکه بخواهد تغییر و تبدل پیدا کند.

در جلسات گذشته عرض شد: این مسئله به این کیفیت نیست بلکه مسئله قضاء کلی عبارت از یک حقیقت واقعیه در علم عنائی است که آن علم عنائی عین عینیت است و صورت علمیه در علم عنائی حق با صورت عینی هیچ تفاوتی ندارد و ادله این مسئله را هم عرض کردیم و توالی فاسدی که بر آن تصویر قسم اول پیش می‌آید [یکی این است که] علم در صورت علمیه باید ماباازاء خارجی داشته باشد اما اگر آن صورت علمیه عبارت از خود حقیقه الشیء باشد، دیگر حقیقه الشیء نمی‌تواند یک صورت باشد. این یک قضیه است.

مسئله دیگر مسئله جهل باری نسبت به آن حضور عینی و شهودی است که در صورت عدم وجود عینیت در عالم اعیان، لازمه اش جهل باری است که آن مستحیل و ممتنع است و چیزهای دیگری هم هست که ما فعلاً بحثش را بیان نمی‌کنیم. توالی دیگری هم دارد، مسئله، مسئله استعداد و فعلیت است کیفیت تبدل هیولا به صورت است، اینها چیزهایی است که صحبتش در جلد ششم اسفار می‌آید.

علم عنائی، عین قدر خارجی

در این قضیه عرض شد که علم عنائی، عین قدر خارجی است منتها فرقی در مسئله انکشاف است؛ در مقام انکشاف وقتی که آن قدر مشخص می‌شود و به جزئیت و تشخص می‌رسد، آنگاه ما کشف می‌کنیم که مسئله به این کیفیت بوده است مثل کشف در مسئله بیع فضولی یا عقد فضولی و اینها که یکی برود یکی را

برای دیگری عقد کند. خیلی خوب است! تا به حال نشده کسی چنین کاری انجام بدهد!! حالا مثلاً در عقد فضولی آمدیم و برای کسی فضولتاً عقد کردیم...

حالا انسان در این قضیه باید ببیند صرف می کند یا صرف نمی کند! شخصی می گفت: اگر در خیابان تصادف کنی و به یک زن بزنی و او را بیندازی این جرم دارد و باید دادگاه بروی (۵ و... حالا بعضی از این مخدرات هم رها نمی کنند می گویند: تا این راننده ما را به نکاح درنیورد ما رضایت نمی دهیم و کار مشکل می شود! این شخص نشسته بود می گفت: ما چه کار کنیم؟! خودش به من می گفت که من با خودم فکر کردم که اگر چنین قضیه ای اتفاق بیفتد باید ببینی؛ انسان باید با تأمل ارزیابی کند بعد می بینی در بعضی از اوقات می ارزد یعنی چیزی دارد که انسان او را به حباله نکاح دربیورد و ارزش این را دارد! در بعضی از اوقات نمی ارزد لذا آدم باید یک دیه ای بدهد! در بعضی از اوقات می ارزد که آدم زندان هم برود و لکن مبتلای به این قضیه نشود! قضیه فرق می کند!!

کشف سر نهفته در عقد و بیع فضولی

در مقام رضا [در عقد فضولی] صحبت در این است که این رضایت کشف است یا اینکه کشف نیست بلکه تصویب فعلی است؟ خب حق مسئله در آنجا کشف است یعنی از ابتدای انعقاد و انشاء عقد - از همان موقع - آثار عقد بر آن مترتب می شود و این خیلی جالب است! در این مسئله سر هست که چطور خداوند در اینجا عقد و انشائی که دیگری آن را ایجاد کرده است انشاء خود فرد به حساب می آورد؛ انشاء خود فرد! یعنی می گوید: این دلالت بر وحدت نفوس می کند و ببینید واقعاً چقدر اسلام دین عجیبی است چقدر وحدت و اتحاد در این دین نهفته است که انشاء را دیگری می کند ولی خدا آن را در حق انسان تنفیذ و انجام می کند و این مسئله خیلی عجیب است! خلاصه یک نکته ای دارد و همین طوری نیست! مبانی شرع همه بر اساس حکمت است منتها از آنجایی که بالأخره خود انسان هم مختار است و نمی شود این مسئله نادیده گرفته شود، این عقد در فعلیتش - از تنجز که گذشته - قائم به رضایت شخص است و باید رضایت شخص در اینجا مورد لحاظ قرار بگیرد.

در قضیه قضاء کلی و در قدر جزئی، صحبت همین است که همه عالم وجود و همه آنچه که ماسوی الله است بای نحوکان و در همه مراتب تجرد؛ چه عوالم عقول منفصل و ملائکه، چه عوالم پایین تر؛ عوالم معانی، صور، مثال، شهادت، بانواعها تمام اینها در آن قضاء کلی به مشیت واحده، تکوین پیدا کرده است. این طور نیست که خدا الآن بنشیند یک عده را خلق کند بعد تا فردا صبر کند و فردا یک عده دیگر را [خلق کند]. این صبری که خدا می خواهد تا فردا بکند این صبر به چه رجحان و تأملی تحقق پیدا می کند؟ این چه ترجیحی در اینجا

عدم انفکاک بین ذات و علم باری

حیات، متقدم بر علم و قدرت و مساوق با ذات

علم باری، آیا شما می‌توانید انفکاک بین ذات و علم باری تصور کنید؟ محال است. قدرت باری چطور؟ **هو العليم، هو القدير، هو الحيّ** عرض کردم که حیات لازمه ذات است و غیر از مسئله علم و قدرت است این حیات را در ردیف علم و قدرت قرار دادن غلط است، حیات متقدم بر علم و قدرت است و مساوق با ذات است و همان‌طوری که نفس اطلاق اسم احدیت بر ذات باری مساوق با وجود بالصرافه است پس در هر مرحله‌ای که بتوانیم ذات باری را تصور کنیم، در آن مرحله علم باری و قدرت باری حضور داشته و از آنجایی که ذات باری ابتداء ندارد پس علم باری هم ابتداء ندارد، درست شد؟! علم باری نسبت به چه چیز تعلق می‌گیرد؟! ببینید من دارم خیلی آرام جلو می‌آیم. تعبیرات قلمبه سلمبه به کار نمی‌برم و خیلی راحت می‌خواهیم به مطلب برسیم.

گفتیم که ذات علم دارد و علیم است. الآن شما نسبت به خودتان و نسبت به مدرکات خودتان عالم هستید، هر کسی برای خودش یک علمی دارد، بنده هم [از آن] اطلاع ندارم، شما هم از علم من اطلاع ندارید! شما نسبت به مدرکات خودتان، نسبت به محفوظات خودتان، نسبت به ملکات خودتان، نسبت به صفات خودتان، نسبت به نقاط ضعف و قوت خودتان [علم دارید]. هر کسی نسبت به آنچه که هست در حدود استطاعت اطلاع دارد و خیلی چیزها را هم حتی خودمان نمی‌دانیم و اطلاع نداریم. هر کسی نسبت به چیزی اطلاع و علم دارد. درست شد؟! حال آیا می‌شود این علم از او جدا بشود؟ تا هر وقتی که ما هستیم علم ما هم با ما هست و هر وقت مُردیم آن وقت ببینیم تکلیف چیست!

ذات باری در علمی که به ذات خودش و به آثار ذات خودش دارد، آیا آن علم باری ازلاً هست یا اینکه بعداً پیدا می‌شود؟ ازلاً بوده است. آیا ممکن است ذات باری به امر معدوم علم داشته باشد؟ مستحیل است. بنابراین تا خدا خدایی می‌کرده است علم نسبت به ذات و به آثارش داشته و تا وقتی که خدا خدایی می‌کرده مخلوقاتش بوده‌اند. ببینید! تمام شد! قضیه تمام شد! ربط بین حادث و قدیم حل شد و ما دیگر چیزی در اینجا نداریم چون نفس علم به آثار مساوق با تحقق اراده به آن خلق آثار [است].

حذف حلقه منافی بین تجرد و ماده

تلمیذ: پس دیگر حدوث را برداشتید!

استاد: بله! پس دیگر اصلاً ما حدوث نداریم. البته حدوث زمانی داریم، یعنی همین چیزهایی را که

داریم در اینجا مشاهده می‌کنیم اصلاً آن حلقه منافی بین تجرد و ماده را حذف کردیم! همه مجرد شدند! متها مجرد انواع و اقسامی دارد. در آن مرتبه نازله خودش به همین کیفیتی که ما الآن مشاهده می‌کنیم هست ولی نباید ما دو چیز به حساب بیاوریم؛ حالا که این شیء سفت و سخت است مثل همین کتاب که در دست من هست و نیم کیلو وزن دارد پس نباید به آن مجرد بگوییم؟! خب چه اشکال دارد؟! مجرد هم نیم کیلو باشد! چه کسی گفته است که مجرد نباید نیم کیلو داشته باشد؟! آن آثار و خصوصیات که برای تجرد از ماده ذکر می‌کنند، براساس یک تصویری است که ماده را تصور می‌کنند و بعد می‌گویند: مجرد خلافش است.

ولی وقتی که همان ماده صورت نازله مجرد است و مجرد جنبه علیت در او دارد و شما سنخیت بین معلول و علت را در این مسئله لحاظ می‌کنید، دیگر چطور می‌توانید یک حلقه فاصله بین ماده و مجرد بگذارید؟! پس سنخیت کجا رفت؟! این ماده از کجا آمد؟! ماده که قدرت ندارد، ماده سر خودش را نمی‌تواند بخاراند! حالا فرض کنید بخواهد در این دنیا به وجود بیاید و تحقق پیدا کند! درست شد؟! بنابراین این مسئله مجرد و ماده بودن همین پله پایین‌تر مجرد است که برای ما حجاب می‌شود و ما را از انکشاف صور مجرد باز می‌دارد. اگر این جنبه تنازل مجرد به مرحله پایین‌تر که ما اسمش را ماده می‌گذاریم، این مسئله در نفس برداشته بشود دیگر ماده‌ای را نمی‌بینیم بلکه یک چیز و یک مسئله مشاهده می‌کنیم. کسی که اطلاع بر غیب دارد، این طور نیست که صورت مثالی را ببیند، آن دیدن صورت مثالی یک مرتبه‌ای است که مرتبه پایین‌تری است که یک مقداری برای همراهی و مرافقت با اذهان مطرح می‌شود وقتی که انسان اطلاع بر غیب پیدا می‌کند، اطلاع بر آن چیزی که در هفته آینده اتفاق می‌افتد پیدا می‌کند، این اطلاع او اطلاع بر یک امر صوری بدون تلبس به ماده نیست بلکه اطلاع او اطلاع نفس عینیت خارجی است! به همان نفس عینیت خارجی اطلاع پیدا می‌کند. لذا شما در بعضی از موارد می‌بینید که اصلاً خود آن عینیتی را که بعد باید تحقق پیدا بکند، آن عینیت زودتر در ظرف زمان دیگری بروز و ظهور پیدا می‌کند مثلاً باید یک هفته دیگر این تخمی که در این باغچه کاشته شده رشد کند و سبز شود، حالا اگر شخصی دارای ولایت و اشراف بر آن باشد می‌تواند سبزه‌ای را که هفته دیگر می‌روید الآن از باغچه بیرون بیاورد و به شما نشان بدهد. متوجه شدید قضیه چه شد؟! مسئله این است حالا این از کجا پیدا می‌شود؟ نه اینکه آن تخم را تبدیل به سبزه می‌کند! نه، تخم در ظرف خودش دارد تبدیل به سبزه می‌شود. التفات کردید؟! این را تا حالا نگفته‌ام! تخم در ظرف خودش دارد تبدیل به سبزه می‌شود به همان روال عادی و جریان سلسله علیت، اما ما نمی‌توانیم به این سلسله علیت اشراف پیدا بکنیم! نهایت هنری که از ما برمی‌آید اینکه در خواب ببینیم که این تخم سیب یا هندوانه را که الآن در باغچه کاشتیم یک هفته بعد جوانه زده بالا آمده است. این را در خواب ببینیم. فردا صبح به سمت باغچه می‌رویم می‌بینیم که خاک هست و تخم‌ها هم زیر خاک هستند، روز دوم صبر می‌کنیم چیزی نمی‌بینیم، روز سوم صبر می‌کنیم و...

- چون خواب دیده‌ایم و می‌دانیم خوابمان هم رؤیای صادقه است و به این مسئله هم شک نداریم - همان موقعی که روز هفتم هست نگاه می‌کنیم می‌بینیم که تخم جوانه زده بالا آمده است. وقتی نگاه می‌کنیم یادمان می‌افتد که ما هفته قبل خواب این را دیده بودیم! درست شد؟! حالا اگر شخصی بتواند بر زمان و مکان غلبه کند! همان امر مادی هفته بعد را می‌تواند الآن بیاورد و این مسئله مسئله عجیبی است که چطور انسان چیزی که هنوز در ظرف زمان تحقق پیدا نکرده است را توانسته احضار کند!

البته در این زمینه روایات و مطالبی هست؛ موارد عدیده‌ای داریم حالا رفقا خودشان تحقیق کنند، من چند مورد را دیده‌ام. یکی از این موارد مسئله حضور پیدا کردن پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در صحنه کربلا در آن وقتی است که در مدینه بودند؛ پیغمبر با امیرالمؤمنین علیه‌السلام و حضرت فاطمه سلام‌الله‌علیها در منزل نشسته بودند و یک مرتبه افراد دیدند پیغمبر غایب شد و پیغمبر را ندیدند - نه اینکه پیغمبر بود پیغمبر غایب شد - بعد از مدتی پیغمبر آمدند و یک دفعه حاضر شدند ولی لباسشان گردو خاک داشت. این قضیه را در چند کتاب نقل کرده‌اند. حال پیغمبر بسیار بسیار عجیب شده بود و خیلی محزون و در حال بکاء بودند، سؤال کردند که [یا رسول الله] چه شد؟! حضرت فرمودند: الآن جبرئیل مرا به کربلا برد.

البته یک مقدماتی دارد که جبرئیل آمد و گفت: یا رسول الله آیا خوشحالی؟! حالا بیا این مسائل را نشانت بدهم و... نمی‌دانم انگار او هم منتظر بود [هر وقت پیغمبر خوشحال است، بیاید این خبرها را بیاورد]! اصلاً انگار نمی‌توانست یک خنده به دهان پیغمبر ببیند! بهتر است یک مقدار صبر کند، بگذرد! نه، همان آن آمد و این قضیه را پیش آورد! حالا دیگر اینها چه خبرهایی هست، ما نمی‌دانیم که در این گونه موارد چه اسراری هست!

خلاصه پیغمبر را برد و اگر پیغمبر می‌خواست این قضیه برایش به صورت مکاشفه دربیاید، چه نیازی به رفتن بود؟! مگر این همه مکاشفه نمی‌کنند؟! اینجا نشسته‌اند دارند با شما صحبت می‌کنند. افرادی که اهل کشف و شهود هستند برایشان کشف پیدا می‌شود که فلان قضیه اتفاق افتاده است مثل اینکه شما خواب هستید و بعد در عالم رؤیا برایتان قضیه‌ای منکشف می‌شود. چه نیازی داشت پیغمبر به آنجا برود؟! پیغمبر رفت و صورت مادی خارجی را در آنجا دید، یعنی جسمش به خود کربلا رفت و واقعه کربلا و کشته شدن امام حسین و فرزندان و اصحاب علیهم‌السلام و وضعیت آنها را به ماده دید؛ یعنی امام حسین را دید یعنی اگر می‌خواست دست بزند همان وزنی را که در آن موقع سید الشهداء داشت همان وزن، روی دست پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌آمد. این قضیه خیلی عجیب است و به این مسئله کسی التفات ندارد! نه اینکه برایش تجسم بکند بلکه همان عینیت را دیدند! فرمود: رفتم دیدم! دیدم حسین را که در آنجا افتاده و با این وضعیت و با این کیفیت است.

این دلالت بر این می‌کند که آن مسئله‌ای که باید بعد از پنجاه و چند سال دیگر اتفاق بیفتد، در صورت عینی، همان عین، همان خود حضرت، خود حضرت، خود اصحاب، همان را پیغمبر رفت مشاهده کرد! تلمیذ: یعنی افراد هم در سال ۶۱ پیغمبر را می‌دیدند؟! خود امام حسین یا اصحاب، اهل بیت، پیغمبر را می‌دیدند؟! آن وقتی که پیغمبر به کربلا رفته بودند.

استاد: نه، نه، ببینید اینکه حضرت رفتند اولاً اینکه حضرت می‌تواند صورت خودش را محو کند و آن اشکالی ندارد.

تلمیذ: فرمودید: با ماده تشریف بردند؟

استاد: بله، همان خود ماده حضرت، خود عین حضرت، خود وجود حضرت، عرض کردم پیغمبر غیب شد یعنی از میان این افراد غیب شد، مسئله، مسئله مکاشفه نبود. حضرت بوجوده به آنجا رفتند و در آنجا حضور پیدا کردند و خود آن صحنه را دیدند. عرض کردم که خود حضرت آنجا که نشسته بودند هم می‌توانستند ببینند ولی اینکه حضرت به آنجا رفتند و حضور عینی پیدا کرد دلیل بر این است که خود آن قضیه در آن موقع اتفاق افتاده است یعنی عین آن قضیه‌ای را که اتفاق افتاده، حضرت در آنجا به این مسئله عینیت داد! خب حضرت می‌تواند حضور خودش را در آنجا بعد از اینکه رفت، محو کند و این اشکال ندارد. مگر معلول مجرد نیست؟! خب همین مجرد می‌آید [تغییر می‌کند]. مگر امام رضا علیه‌السلام چه کار کرد؟ همان شیری که در پرده بود را تبدیل به ماده کرد، بعد ماده را گرفت دوباره تبدیل به صورت کرد. اینکه طبیعی مسئله است.

بچه‌مکتبی‌ها این کارها را انجام می‌دهند! امام و پیغمبر که دیگر اهانت به آنها است بگوییم که امام بیاید این کارها را انجام بدهد. التفات کردید؟! خود همان عینیت وجود داشته است. علاوه بر این قضیه، مطالبی در کتب و اینها نسبت به این قضیه هست مثلاً محی‌الدین در فتوحات نسبت به این قضیه مطالبی دارد و همین‌طور بزرگان که در مقام تبیین این‌گونه مطالب بودند آنها مطلب را به این کیفیت احساس می‌کردند و این هم تأیید بر مسئله می‌شود. حالا ببینیم مرحوم آخوند در اینجا چه می‌فرماید.

کیفیت معراج پیغمبر

تلمیذ: قضیه معراج از همین قضایا بود؟

استاد: بله، در مسئله معراج داریم:

﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بُرُكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ

شکی نیست در اینکه معراج به دو صورت واقع شده است و در همین جا هم شما یک مطالبی را می بینید که منافی است. چیزی که شکی در آن نیست این است که معراج، معراج جسمانی بوده که پیغمبر از مسجدالحرام إلى المسجد الأقصى با همین بدن و به همین وضعیت در آنجا حضور داشتند. ﴿سُبَّحَانَ الَّذِي َرَىٰ رَبِّي بَعَبَ َرِدَةٍ﴾؛ این یکی.

مسئله دوم ﴿لَنُرِيَهُ مِنْ ءَايَاتِنَا﴾ است که از آن طرف داریم براقی بود و چه بود و پیغمبر را بردند و ... این مسئله همان طوری که عرض کردم با تصوراتی که ما از مسئله ماده و مجرد داریم - یعنی اگر تصویری داشته ایم، حالا که إن شاء الله آن تصورات تغییر پیدا کرده و خواهد کرد - نمی خواند! این ماده و مجردی که تابه حال در تصور ما بود با سوار شدن بر براق و رفتن به عالم مثال و بعد هم ملکوت منافات دارد چون آن عوالم، عوالم مجرد هستند و ماده در عالم مجرد راه ندارد. درست شد؟! پس تفسیری که از بزرگان و مقررین بزرگان مثل مرحوم علامه و شاگردان ایشان از فضلاء که شنیده ام این است که به دو صورت انجام شده! حتی بنده در یکی از مجالس خصوصی که در قم و در روزهای پنجشنبه و جمعه تشکیل می شد بودم که مرحوم علامه [طباطبایی] - رضوان الله تعالی علیه - این طور مطلب را تقریر فرمودند.

حالا این را هم که در اینجا دارم می گویم، ما به ساحت ایشان جسارت نمی کنیم و احتمال دارد که ایشان نسبت به بیان بعضی از مسائل کتمان کرده باشند و این احتمال هست اما آنچه را که ایشان فرمودند این طور بوده [است]. البته کلام مقررین ایشان هم صریحاً نسبت به این مسئله دلالت دارد که دو معراج در اینجا قرار گرفته [است]؛ یک معراج جسمانی که همان ﴿مَنْ أَلَّ مَسَّ جِدِّ أَلِّ حَرَامٍ إِلَىٰ أَلِّ مَسَّ جِدِّ أَلِّ أَقَّ صَا﴾ است که خود مسجدالحرام و مسجدالأقصى جسمانی می شود و جسم هم ﴿مَنْ أَلَّ مَسَّ جِدِّ أَلِّ حَرَامٍ إِلَىٰ أَلِّ مَسَّ جِدِّ أَلِّ أَقَّ صَا﴾ طی مکان کرده یعنی راه طی کرده حالا به سرعت طی کرده [بود]. شما می گوید: در یک ثانیه؟! بسیار خوب بالأخره راه طی کرده [است] مثل هواپیما که از اینجا به آنجا می آید، پیغمبر از اینجا هم سوار براق شد و به مسجدالأقصى رفت. این یکی.

دوم: معراج روحانی است؛ یعنی آن معراجی که ﴿لَنُرِيَهُ مِنْ ءَايَاتِنَا﴾ بعد می گوید: ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ * فَكَانَ قَابَ قَوْسَىٰ ِّنَ أَوْ أَدْنَىٰ ِّنِي﴾ یعنی پیغمبر **بوجود** این عوالم ربوبی را پیمود تا به قاب قوسین رسید. یعنی ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَىٰ ِّنَ أَوْ أَدْنَىٰ ِّنِي﴾ که جبرائیل در آنجا گفت: «**لَوْ دَنَوْتُ أَنْمَلَةً لَاحْتَرَقْتُ**» خب این

۱. سوره اسراء (۱۷) آیه ۱. نور ملکوت قرآن، ج ۱، ص ۳۱۱:

«پاک و مقدس است آن خداوندی که بنده خود را در شب سیر داد از مسجدالحرام تا مسجدأقصى که ما اطراف آن را برکت داده بودیم؛ برای اینکه ما به آن بنده خود از آیات خودمان نشان دهیم؛ و تحقیقاً خداوند سمیع و بصیر است.»

طبعاً با یک بدن جسمانی و عینی نمی‌تواند باشد!

بنابراین دو معراج در اینجا بود؛ یکی اینکه پیغمبر ﴿مِّنْ آلِ مَسْجِدِ آلِ حَرَامٍ إِلَى آلِ مَسْجِدِ آلِ أَقْصَا﴾ رفت و دوم اینکه مسیر عوالم طولی را که عوالم مجرده است با روح و نفس خود طی کرد که مناسبت با همان براق بهشتی و همان کیفیت حرکت و صعود پیغمبر از عالم ماده به مثال، مثال علیا، ملکوت، ملکوت علیا، لاهوت، جبروت و بعد هم به آن مرتبه‌ای که حالا نمی‌دانیم مرتبه فناء بوده یا نبوده ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَىٰ ۖ إِنَّ أَوْدَانِي﴾، در آن مرتبه پیغمبر با نفس و روح خودش این معراج را انجام داد مشکلی هم در اینجا پیش نمی‌آید. پس بدن ﴿مِّنْ آلِ مَسْجِدِ آلِ حَرَامٍ إِلَى آلِ مَسْجِدِ آلِ أَقْصَا﴾ رفت، بعد هم از آنجا معراج روحانی پیغمبر شروع شد! خدا می‌خواست هم یک حرکت طولی و مادی را به پیغمبر ارائه بدهد که البته داریم در مسجداً اقصی همه انبیاء آمدند و با پیغمبر نماز خواندند و ... مشخص است که آن جنبه کشفی دارد. از آنجا هم حرکت طولی تحقق پیدا کرد.

با این بیانی که ما کردیم، همان بدن و جسم پیغمبر است که به معراج می‌رود اما آیا همین جسم وقتی که دارد به معراج می‌رود، به همین کیفیت مادی و وزن و کیلو و موقعیت خودش می‌ماند یا اینکه در هر عالمی متناسب با همان عالم تحول و تبدل پیدا می‌کند؟!

این بیانی که ما کردیم این مسئله را حل می‌کند؛ یعنی پیغمبر از مسجدالحرام به مسجدالاقصی رفتند و در این رفتن به مسجدالاقصی سیر طولی را هم هم‌زمان طی کردند حالا یا در مسجدالاقصی این مسئله اتفاق افتاده یا بین مسجدالحرام و مسجدالاقصی این مسئله اتفاق افتاده است. چون ما از این مسائل اطلاع نداریم ادراک آن برای ما مشکل است که چطور ممکن است یک نفر از یک جا به یک جای دیگر برود! و لکن اگر اطلاع پیدا کنیم و یک مقداری دقت و اشراقمان نسبت به این مسائل روشن بشود آن وقت متوجه می‌شویم که ممکن است حتی در یک ثانیه یا یک پلک و چشم به هم زدن تمام این سیر رسول خدا اتفاق افتاده باشد. به واسطه آنس ما با مسائل مادی است که نمی‌توانیم سیر و حرکت نفس را در عوالم ربوبی تصویر کنیم اما اگر آن حالت و آن نفخه برای ما حاصل بشود، همین حالت پیدا می‌شود و برای همه افراد این سیر و عروج وجود دارد؛ آن کسانی که در سیر و سلوک الی الله در مقام تربیت و تزکیه هستند برای آنها هم همین معراج‌ها وجود دارد و آنها هم خواهند دید! دیده‌اند و بیان هم کرده‌اند و شکی در صحت آن مطالب و مسائل نیست.

بنابراین رسول خدا با همین بدن به معراج رفت و به ﴿قَابَ قَوْسَىٰ ۖ إِنَّ أَوْدَانِي﴾ رسید و بعد دوباره در عالم ماده و به مکه برگشت و به همین وزن و قیافه و شکل در همان جا دوباره ظهور و بروز پیدا کرد. تبدل ماده به مجرد و مجرد به ماده اینجاست؛ یعنی همین ماده‌ای که ما می‌گوییم، ماده اصطلاحی. پس در این صورت حلقه بین قدم و حدوث پی‌کارش رفت! دیگر حلقه‌ای وجود ندارد!

تلمیذ: آیا حتماً لازم است که تبدل بشود؟ چون نفس پیغمبر جامع جمیع حقائق عالم هستی است، آیا در سیر در نفس خودش نمی‌توانیم به آن بگوییم که معراج است، بدون آنکه تبدل ماده صورت گرفته باشد؟! استاد: خب شاید تبدل یک تبدل طبیعی و تکوینی است و خواهی نخواهی این‌طور می‌شود. این یک مسئله تکوینی است. آیا مثلاً می‌شود شما بالاتر از این صورت - که مثال است - که همان معنا می‌باشد را داشته باشید و همان معنا نیز در عین حال همان صورت را داشته باشد؟ این همین است یعنی وقتی شما یک مافوق برای یک افق دیگر در نظر می‌گیرید لازمه آن لطافت بیشتر و آن خصوصیت تجردیه بیشتر است تا اینکه بخواهید به مرحله بساطت وجود و تجرد وجود برسید، این لازمه‌اش است، [اینجا، کجا] منافات دارد؟! یعنی چون قوی‌تر است، وجود این پایین را دارد به اضافه آن لطافت، نه اینکه نفس همان ثقالت اجمالی و خفیف را واجد باشد. این مسئله، یک مسئله تکوینی است. اگر آب بخواهد بالا برود باید بخار بشود، نمی‌شود که همین‌طور آب باشد و بالا هم برود حالا شما می‌گویید: بخار ضعیف‌تر از آب است؟ نه خیر! بخار قوی‌تر از آب است! از نقطه نظر تجرد و قوای وجودی قوی‌تر است! همان بخار وقتی که پایین می‌آید تبدیل به آب می‌شود، این یک چیز است؛ یعنی لازمه حضور در این وضع و موقعیت این است که با همان مسئله و موقعیت سنخیت داشته باشد.

پس وقتی پیغمبر به ﴿فَابَ قَوْسَىٰ ۖ نَوَّٰۗءٍ ۖ أَوْ ۖ اَدۡنٰی﴾ رسید، حتی از عقل منفصل هم تجردش بیشتر شد، با حفظ خصوصیت اینت و همان عین ثابت و امثال ذلک که در آنجا هست. چون خود رسول الله **بِشَخْصِه** و **بِشَخْصِه** این را انجام می‌دهد خب عین ثابتش هست یعنی آن عین ثابت قابلیت برای تردی به همین مرتبه تجرد را دارد.

تلمیذ: بالأخره ماده را از دست داد دیگر!

استاد: نه، تبدل غیر از «از دست دادن» است. نیست نشد بلکه ماده در ظرف خودش هست. این ماده‌ای که همراه با پیغمبر به معراج رفت، اگر شما این زمین را در آن موقع وزن می‌کردید، منهای ۶۵ کیلو هفتاد کیلو بود! چون پیغمبر به معراج رفته بود! معراج یعنی تبدل جوهری معراج برای پیغمبر حاصل شد. وقتی که امام رضا علیه‌السلام این صورت را تبدیل به شیر کرد، اگر شما آن اتاق را وزن می‌کردید چند کیلو بود؟ همه آنجا نشسته بودند؛ مأمون، امام رضا، فرش، درودیوار، اگر یک باسکولی بود و آنها روی آن باسکول بودند چقدر بود؟! فرض می‌کنیم دو تن و ۴۵۰ کیلو، این صورت شیر وقتی که تبدیل به شیر شد، باسکول چند کیلو نشان داد؟ سه تن نشان داد! آن شیری که حضرت درست کردند سیصد یا چهارصد کیلو بود! شیر گفت: اینکه هیچ! اگر می‌خواهید مأمون را هم بخورم، خلاصه این شکم هنوز جا دارد! بدخواه‌هایت را بگو بیایند! هر چه به امام رضا گفت: بدخواه نداری؟! حضرت فرمودند: نه، همان یکی کافی است! این که غش کرد و افتاد، آن هم که

تو یک لقمه‌اش کردی و دیگر کسی نیست! حضرت فرمودند: نه، کافی است! بلند شو سر جاییت برو! آن مرتیکه مأمون هم غش کرد افتاد!

حالا اگر آن موقع این باسکول را می‌کشیدند چند کیلو بود؟! سه تن بود. یک دفعه حضرت فرمودند: برگرد و تبدیل به صورت بشو، اگر الآن بکشند چند کیلو است؟! دوباره به همان وزن برمی‌گردد. البته وزن آن شخص را هم باید کم کنیم چون او هم بالأخره رفت! حالا وزن کجا رفت؟! حضرت این را بردند جایی دفن کردند؟! یعنی وزن آن زمین اضافه شد؟! اینها چیزهایی است که باید فکر کنیم! همین طوری از این روایات نباید بگذریم! باید ببینیم این امام چیست! بدانیم امام ما کیست؟! چغندر فروش نیست! دوغ فروش نیست! باید اینها را در نظر بگیریم، بعد این مسائل برای هضم عویصات فلسفیه خیلی کارساز است.

تلمیذ: می‌شود گفت که در حقیقت دو مرحله دارد؛ یک سیر باطنی است که سالک می‌پیماید تا به مقام فناء در ذات می‌رسد بدون اینکه هیچ تبدلی در جسم صورت بگیرد. مسئله دوم مسئله معراج است که همان سیر است ولی با تبدل جسم و این آیاتی که نسبت به معراج هست ناظر به این تبدل جسم است، نه ناظر به آن سیر باطنی است.

استاد: آنکه مربوط به پیغمبر است همین است دیگر.

تلمیذ: یعنی دوتایش باهم؟ یکی مربوط به تبدل بدن، یکی هم که سیر باطنی است یعنی می‌توانیم بگوییم: اینها همه حکایت از آن سیر باطنی پیغمبر می‌کنند که کراراً هم اتفاق افتاد؟ ما در روایات یک معراج نداریم.

استاد: بله! ببینید من نمی‌گویم که آن مطلبی را که بزرگان مثل علامه طباطبایی و مقررین ایشان فرمودند اشتباه است، ممکن است سیر مادی از مسجد الحرام به مسجد الأقصی بوده و آنجا حضرت توقف کردند، و سیر روحی شان از آنجا شروع شد. این یک نحو است.

نحوه دیگری که می‌توانیم بگوییم این است که یک معراج از مسجد الحرام به مسجد الأقصی بوده و بعد نه از باطن، بلکه همان بدن پیغمبر [بوده است]. لذا [در] اینجا نداریم دوتا بوده [است]:

﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بُرُكْنَا حَوْلَهُ لَنُرِيَهُ مِنْ ءَأْيُنِنَا﴾.

کیفیت سیر باطنی

تمام شد! که در همین جا آن سیر باطن هم انجام گرفت. سیر باطن؛ یعنی سیر به آن عوالم که مقتضای سیر به آن عوالم، همان تبدل جسم به همان کیفیت مجرّده خودش هست، چه اشکال دارد؟! من نمی‌گویم که حتماً بود، بلکه ایراد ندارد.

تلمیذ: توفی در مورد حضرت عیسی هم همین طور بود؟

استاد: بله، بله، اصلاً در مورد حضرت عیسی داریم که ﴿قَتَلُوهُ وَمَا صَلْبُوهُ وَلَٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ﴾ این حضرت عیسی که الآن او را نکشته‌اند و زنده است و در روایات هم داریم: موقعی که حضرت ظهور می‌کنند حضرت [عیسی] تشریف می‌آورند و خلاصه امام را کمک و مساعدت می‌کنند، الآن که حضرت عیسی نمرده و زنده است پس همان بدنی که الآن دارد، الآن کجاست؟ در کدام کهکشان هست؟ در کدام کهکشان راه شیری، منظومه شیری، منظومه شمسی، ستاره و فلان هست؟ او در این عالم نیست دیگر! ﴿بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْنَا﴾ آسمان چهارم هست که آسمان چهارم همین است، این جسم مادی در جبروت و ملکوت چه کار می‌کند؟! آنجا دیگر این نیست بلکه منطبق با اوست فرق می‌کند با اینکه فوت حاصل بشود. این در حالی است که فوت حاصل نشده است بلکه همان حضرت عیسی با همان بدن در آن معراج رفت منتها در این قسمت ایستاد! وقتی که حضرت رسول داشتند به آنجا می‌رفتند [به او] گفتند: سلام! سلام! ما بالاتر رفتیم! خداحافظ شما! دوباره برگشتیم خداحافظی هم از تو می‌کنیم! نمی‌شود که پیغمبر اینها را نبیند، او که همه عالم در دست اوست. پس خود بدن رسول الله در آسمان چهارم با بدن حضرت عیسی یکی می‌شود و بعد بالا می‌رود! بالا می‌رود و باز تجردش بیشتر می‌شود!

رجعت ائمه علیهم السلام با بدن ظاهری و مادی

تلمیذ: مسئله رجعت هم به همین صورت هست؟

استاد: رجعت ائمه بله، با همین بدن ظاهری است.

تلمیذ: و اولیاء؟

استاد: بله آنها هم همین طور است.

تلمیذ: قضیه طفولیت حضرت سلمان و ملاقاتش با امیرالمؤمنین علیه السلام هم همین طور است؟!

استاد: بله، عرض می‌کنم خیلی هست؛ اتفاقاً راجع به این هم در نظرم بود بگویم. ما خیلی از [این] مواردی که عینی خارجی است داریم منتها بعضی از مواردی که انسان مشاهده می‌کند به نحو شهود است و آن جنبه مثالی دارد و مشخص هم هست ولی در بعضی از موارد، انسان همان حضور را احساس می‌کند. آدم نمی‌تواند نحوه احساس را عوض کند چون واقعاً دارد این مسئله را احساس می‌کند. فلذا این مسئله در تحت همین قضیه می‌گنجد البته عرض کردم خود رفقا می‌توانند در این زمینه در حکایات و روایات و احادیث و اینها جستجو کنند و ما به یک نکات بدیع و تازه‌ای در فرهنگ شیعه دسترسی پیدا می‌کنیم.

عدم فانی شدن ماده

تلمیذ: این مسئله اثبات بقاء ماده است؟
استاد: بله، این یعنی اصلاً ماده فناء ندارد.
تلمیذ: بعد این برای کملین است یا همه افراد؟
استاد: نه همه افراد، اصلاً ماده به طور کلی فناء ندارد چیزی که تحقق پیدا کرده، این دلالت بر بقایش می‌کند. صورتش عوض می‌شود.

حقیقت موت: تبدیل صورتی به صورت دیگر

تلمیذ: پس موت فقط یک تبدیل می‌شود.
استاد: تبدیل! تبدیل صورت از صورتی به صورت دیگر.
خیلی عجیب است! یعنی همین اطلاع بر این مسائل خیلی برای ذهن و تفکر انسان تأثیر دارد و اصلاً کیفیت فکر و ذهن را تغییر می‌دهد و بر آن اساس، استدلال تغییر پیدا می‌کند یعنی نه فقط این مسائلی که برای انسان مشهود می‌شود، در اعتقاد انسان به آن مبادی اولی و به آن مسائل بساطت ولایت و کار امام علیه‌السلام و اینها تأثیرگذار هست و انسان را به خیلی از مطالب نزدیک می‌کند، علاوه بر آن این قضیه اصلاً در کیفیت فکرش خیلی تأثیر می‌گذارد.

شما ببینید همین الآن افرادی هستند که نسبت به همین مسئله تبدیل تصویر شیر که هم مربوط به امام موسی بن جعفر است و هم مربوط به امام رضا علیهم‌السلام هست می‌گویند: آقا اینها چیست؟! نه سند دارد، نه دلیل دارد!

شما ببینید! نمی‌خواهد بپذیرد که یکی بالاتر از خودش هم هست! چقدر ما بدبختیم! چقدر بدبختیم! نمی‌خواهد بپذیرد که یک نفر می‌تواند باشد که از او بالاتر است؛ قدرتش بالاتر است، لطف خدا به او بیشتر است، بنده محبوب خداست و خدا به او این قدرت و [این علم را داده است] نمی‌خواهد بپذیرد! عین همین قضیه راجع به رسول خدا و کفار هست. مگر مشرکین نگفتند که اینها همه سحر است؟! مگر نگفتند: شق القمر سحر است؟! چون نمی‌خواهد بپذیرد! بعد مجبور می‌شوند و می‌گویند: اگر سحر است، این سحر فقط نسبت به مخاطبین می‌تواند مؤثر باشد و نسبت به غائبین نیست. لذا به بیرون مدینه و بیرون شهر برویم و از آن کاروان‌ها و حمله‌هایی که می‌آیند سؤال کنیم - آنها که مخاطب پیغمبر نبودند - که دیشب ماه را چطور دیدید؟ وقتی که رفتند از آنها سؤال کردند، آنها هم گفتند: آقا دیشب یک قضیه عجیبی دیدیم! دیدیم ماه دو نصف شد! صدایی درآورد و نصفش آمد و شروع کرد چرخیدن و ... آنجا که دیگر بیابان بود، آنها پیغمبر را هم

ندیدند اما باز هم گفتند: سحر است! یعنی نمی‌خواهد این را بپذیرد! نمی‌خواهد ببیند بالاتر از توان خودش توانی هست. نمی‌گوید: من بالا بیایم و خودم را به آن توان برسانم. بدبخت اگر بیایی تو هم می‌رسی، تو هم می‌توانی شق القمر کنی! شق القمر که چیزی نیست! آصف برخیا هم خورشید را برگرداند. کسی که برای سلیمان خورشید را برگرداند، خب شق القمر هم می‌تواند بکند! اینکه چیزی نیست! آصف برخیا چه کسی بود؟! وزیر حضرت سلیمان بود و به فرمایش امام صادق علیه‌السلام شیعیان ما از آصف هم بالاتر می‌روند! در این مسئله به جای اینکه آدم بپذیرد و تسلیم بشود و نقاط ضعف خودش را به قوت تبدیل کند، می‌خواهد قوت را به ضعف تبدیل کند! آن قوت را می‌خواهد پایین بیاورد و بگوید: نه نبود و معلوم نیست و...!

این هم آیه قرآن است و الاً این را هم انکار می‌کردند! باور کنید! آن کسانی که علم پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم را انکار می‌کنند، غیب را انکار می‌کنند، اعجاز را انکار می‌کنند، در این دیگر مانده‌اند و می‌گویند: خدا خواسته! اما اینکه بگویند: این را پیغمبر کرده است، نه پیغمبر [می‌گوید] ﴿إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ پیغمبر دعا کرد و خدا دعایش را مستجاب کرد! اگر [خدا] نمی‌خواست نمی‌کرد؛ اگر خدا دعایش را مستجاب نمی‌کرد شق القمر هم نمی‌شد.

می‌گفت: پیغمبر هم مثل آن چغندر فروش که کنار خیابان می‌ایستد هست. البته گفتم که این تشبیه غلط است چون این کار هم بالأخره کسب حلال است، چرا آدم بخواد این طوری تشبیه بکند لذا بگویید: مثل یک آدم عامی، مثل دعایی که ما می‌کنیم؛ خدایا این مریض را شفا بده! حالا یا مستجاب می‌شود و شفا پیدا می‌کند یا نمی‌شود؛ پیغمبر هم همین طور بوده است! پیغمبر هنر نکرد، او بلند شد دو رکعت نماز خوانده و بعد هم دعا کرد و خدا هم این ماه را نصف کرد! به پیغمبر چه ربطی دارد؟! حضرت عیسی نماز می‌خواند و دعا می‌کرد که مرده زنده بشود! به حضرت عیسی چه مربوط است؟!!

پیغمبر، مجرای ولایت و قدرت پروردگار

نمی‌تواند بپذیرد که الآن این فرد خودش مجرای ولایت و قدرت پروردگار است. نمی‌تواند! نفس به خاطر عنادی که دارد قبول نمی‌کند. خدا به سر آدم نیاورد که آدم نه می‌پذیرد و نه زیر بار می‌رود و نه خودش خودش را به آنجا می‌رساند. ولی این مسئله با نگاه کردن و مطالعه در این اخبار و این مسائل با یک مقدار بنیه علمی و اطلاع بر مبانی، موجب ظهور بسیاری از رموز و اسرار می‌شود و انکشافات برای انسان ایجاد می‌کند.

فهم معارف اهل بیت و اطلاع بر مبانی، موجب عرق و حساسیت دینی بیشتر

آن وقت به هر اندازه که مسئله برای انسان روشن تر بشود اهتمام انسان نسبت به مسائل دینی و اعتقادات و مبانی قوی تر می شود و حساسیتش بیشتر می شود و آن عرق دینی او بالاتر می رود.

یک بنده خدایی بود که الآن فوت کرده و خدا بیامرزدش، آدم خوبی بود و از دوستان مرحوم آقا - رضوان الله تعالی علیه - هم بود. به من می گفت: بله، آقای آسیدمحمد حسین مقداری حساس بود! حساس بود! حالا این تعبیر [امام] را هم برای فلان شخص بیاورند، بیاورند! چه عیب دارد؟! [می گفت که] یک مقداری ایشان حساس بود!

امام، ناموس انسان

من هم گفتم که آقا این حساسیت برخاسته از ناموس ایشان بود! یعنی بالاترین فحشی که می شد داد بود یعنی جنابعالی و امثال جنابعالی مرخص هستید! گفتم که این برخاسته از ناموس ایشان بود! امام علیه السلام برای ایشان ناموش هست! امام زمان ناموس ماست! مسئله این است! چطور می تواند یک شخصی بنشیند و به ناموش جسارت و اهانت کنند، و اوصاف و صفاتی که مربوط به او هست بردارند به خودشان ببندند، چطور انسان می تواند ساکت بنشیند؟! دیگر آن شخص هیچ چیزی نگفت، خدا بیامرزدش آدم خوبی بود ولی خب این به خاطر این است که امام را نشناخته اند و اگر اینها هم امام و هم امام زمان را می شناختند به من نمی گفتند که بله، ایشان یک قدری حساس بود! حساس بود! حالا آنچه که مربوط به امام زمان علیه السلام هست را به بقیه هم بگو، باشد، چیز مهمی نیست! رهاش کن اشکال ندارد! اصلاً این خود امام است! اصلاً خودش است! یک زمان هایی می گفتند که بله... نعوذبالله، نعوذبالله از نفهمی که ماشاءالله حد ندارد!

غیرت خدا همین جاها هست؛ دست کم گرفتن امام غیرت خدا را می جنباند، خلاصه قضیه خیلی خطری است و مثل اینکه غیرت خدا دارد می جنبد! بله! واقعاً وقتی من ایشان را می دیدم که بعضی از مسائل به گوششان می خورد یا بعضی از چیزهایی را می دیدند که حالا جایی نوشته، روزنامه ای، فلان، رنگشان قرمز می شد! حالا ما این طوری نیستیم! می گوئیم: به! بیا نگاه کن! اما ایشان رنگشان قرمز می شد! رگ های گردنشان متورم می شد! وقتی که از این مسائل و مطالب می دیدند! خب این حکایت از آن ادراک ایشان می کند؛ حس، ادراک، شهود و غیرت! آدم باید نسبت به امامش غیرت داشته باشد! این طور صحبت کردن های ما به خاطر بی غیرتی ما است! غیرت نداریم! ما نسبت به امام زمان علیه السلام غیرت نداریم! همه ما بی غیرت هستیم! طوری شده که افرادی که به اسم اسلام این طرف و آن طرف هستند دارند با امام زمان معامله یک آدم مجهول الهویه می کنند که اصلاً معلوم نیست این کیست، چیست! یک چیزی نوشته اند و معلوم نیست که درست بوده یا نبوده! مسلمان ها!

شیعه! [این چیزها را می‌گویند] یک آدم مجهول الهویه!

تلمیذ: اصلاً جدیداً انکار کرده‌اند شنیده‌ام خیلی از مردم انکار وجود امام زمان کرده‌اند.

استاد: خب راحت دیگر! تمام شد!

تلمیذ: من خودم سخنرانی شخصی را شنیدم که می‌گفت: اصلاً امام زمان وجود خارجی ندارد، در زمان خود امام حسن عسکری علیه‌السلام اختلاف بود که آیا ایشان فرزند دارد یا ندارد؟ لذا دقیق نتوانستم اثبات کنم. [می‌گفت که] اصلاً بی‌احترامی به آقایانی که قائل به امام زمان هستند نمی‌کنیم ولی من اعتقاد ندارم! در همین قم هم با یکی صحبت شد، کتابی چاپ شده...

غلبه تفکر مادی، موجب انکار وجود امام زمان علیه‌السلام

استاد: پس این کتب اهل تسنن که صدها روایت مربوط به امام زمان دارد - حالا به کتب شیعه کار نداریم - کتاب فضل بن شاذان نیشابوری را چه می‌گویند که ۱۵۰ سال قبل از تولد امام زمان علیه‌السلام نوشته شد؟! ببینید غلبه تفکر مادی بر ما، ما را به اینجاها می‌رساند؛ تفکر مادی و تفکر سیاسی وقتی بخواهد بر معنویات غلبه بکند [این طور می‌شود]. مسائل و مصلحت‌های سیاسی، مصلحت‌های مادی، تفکر مادی، کم‌نیاموردن از ماده‌گرایان، عقب‌نیفتادن، کم‌کم یکی یکی سنگرها را واگذار کردن، عقب‌نشینی کردن از مبانی و از آن اصول مسلم ما را به اینجا می‌رساند!

اللهم صل علی محمد و آل محمد